

Čínština: přízvuk, nebo „odzvuk“?

Hana Trísková, OÚ AV ČR

ABSTRAKT

9. česko-slovenská sinologická konference

Orientální ústav AV ČR

Praha, 27. – 28. listopadu 2015

Podstata čínského přízvuku a jeho vztah k tónům je předmětem mnoha diskusí. Příspěvek se podívá na téma přízvuku ze specifického úhlu: bude argumentovat, že spíše než přízvuk (*stress*) je v čínštině důležitý ne-přízvuk (*non-stress*), „odzvuk“ (*de-stress*).

Koncept přízvuku existuje pouze v kontrastu k ne-přízvuku. Přízvukné slabiky jsou percepčně výraznější než slabiky okolní. Nepřízvukné slabiky jsou naopak relativně zvukově nenápadné. V západních, NETÓNOVÝCH JAZYCÍCH se pozornost fonologů a fonetiků soustřeďuje na PŘÍZVUK. V principu jsou všechny slabiky „defaultově“ nepřízvukné, některé z nich se pak z určitých důvodů (např. slovní přízvuk nebo zdůraznění slova) zvukově zvýrazňují. Pro ten který jazyk se zkoumají pravidla pro distribuci přízvuku (zejména slovního přízvuku) a jeho akustické a percepční koreláty (např. prodloužené trvání slabiky, zvýšená / snížená poloha hlasu). V jazycích tónových jako ČÍNŠTINA však zřejmě věci fungují OPAČNĚ. Drtivá většina čínských morfémů má lexikální tón. Tónová slabika přirozeně potřebuje být plně, výrazně realizovaná, „přízvukná“, aby její tón mohl plnit distinktivní funkci. Za určitých okolností však slabika může svoji zvukovou realizaci oslabit. Toto oslabení má rozmanité funkce (extrémním případem je plně lexikalizovaná ztráta „přízvuknosti“ v atónových morfémech jako např. *de* 的). Pomineme-li důraz, emfázi (existující zřejmě ve všech jazycích), tak „přízvuknost“ je v čínštině bezpříznaková, zatímco prozodické oslabení je příznakové. Je tedy na místě se zajímat spíše o ZTRÁTU PŘÍZVUKNOSTI (*de-stress, non-stress*) než o přízvuk. Tedy: studovat jednak PŘÍČINY nepřízvuknosti (např. příslušnost slova k synsémantickému slovnímu druhu jako jsou osobní zájmena), jednak její PROJEVY (zkrácené trvání slabiky a vertikální stlačení rozsahu F₀, jež společně vedou k redukci až neutralizaci tónu; oslabená artikulace hlásek, např. *wǒ* 我 [wǒ[^]]³ → [wǒ]).

Téma má i svůj praktický aspekt v jazykové výuce: studenti nemívají potíže s vyslovením přízvukných, plně tónických slabik, ale zápasí s redukovanou výslovností nepřízvukných slabik: neumí je patřičně krátit, oslabovat jejich tónový průběh, neví si rady s redukcemi hlásek. Navíc nemají jasno v tom, které slabiky je třeba vyslovit nepřízvukně. Nestačí tedy učit výslovnost přízvukných slabik; soustředěnou péči vyžaduje i ne-přízvuk.